

Hästen – landskapsvårdare eller marodör?

Slutrapport till Stiftelsen Svensk Hästforskning

Carina Palmgren Karlsson, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, SLU, Skara

BAKGRUND

I takt med att de traditionella jordbruken läggs ner och antalet nötkreatur och får minskar, hotas våra öppna landskap av igenväxning. Däremot ökar antalet hästar (SJV, 2005), och då ett av de nationella miljökvalitetsmålen är ”Ett rikt odlingslandskap”, måste vi börja se hästen som en viktig resurs för att nå Sveriges miljömål (RegProp, 2000). Hästarnas betesutnyttjande uppskattas idag omfatta 60 000 – 80 000 ha betesmark, vilket innebär att 10 % av odlingslandskapet hålls öppet av hästar (Johansson *et al.*, 2004). Betesmarker kan utgöras av antingen åkermark eller naturbetesmark (NB). NB är ett samlingsbegrepp på marker som i modern tid inte har utsatts för produktionshöjande åtgärder (Naturvårdsverket, 1987). Kännetecknande för NB är bl a artrikedom (Ekstam *et al.*, 1988), men för att denna ska upprätthållas krävs fortsatt betesdrift. Under de senaste 50 åren har arealen NB minskat med ca 90% (SJV, 1994). EUs jordbruksstöd innebär emellertid att man kan få ersättning för bl a bevarande av betesmarker (SJV, 2004). De s.k. miljöstöden är förenade med särskilda villkor. Den lägre ersättningen, grundersättningen innebär bl a att marken årligen ska betas och hållas efter från sly. För de marker där man även söker s.k. tilläggsersättning finns särskilda villkor i en s.k. skötselplan som länsstyrelsen upprättar. Ex. på villkor kan vara reglering av bete med vissa djurslag, beslut om när på året bete ska ske samt förbud mot tillskottsutfodring.

Gräs från en välskött betesmark, åkermark såväl som NB, kan täcka en vuxen hästs underhållsbehov av olika näringsämnen, förutom behovet av salt (Jansson *et al.*, 2004). Olika djurslag kan med fördel beta samma betesmark. Genom sambete eller växelbete ökas betesutnyttjandet pga att betesteknik och val av växter skiljer sig mellan olika djurslag. Detta medför en jämnare och effektivare avbetning samt en bättre återväxt (SJV, 1994; Pehrson *et al.*, 2001). Då nötkreatur och hästar undviker att äta gräs som växer intill sin egen arts gödselhögar, men däremot kan beta gödselratorna av en annan art, minskar parasittrycket (Christensson, 2002). Detta innebär ett minskat behov av avmaskningsmedel, vilket kan ha en direkt positiv effekt på miljön, samtidigt som risken för utveckling av resistens mot aktiva substanser hos parasiterna minskar (SVA, 2005).

Många ägare av NB har dock invändningar mot att ha hästar som betesdjur. En vanlig uppfattning är att de förstör betydligt mer än t.ex. nötkreatur, främst genom söndertramp och barknagning. Dessa problem uppstår ofta pga för liten rörelseyta, arealbrist, dålig betestillgång samt brist på stimuli (Hogan *et al.*, 1988; Houpt, 1981). Hästägares invändningar mot att ha hästar på NB beror ofta på rädsla för uppkomst av skador. Dessutom finns ofta krav på att hästen ska vara lättillgänglig för ägaren. Idag saknas ofta den direkta kontakten mellan markägare och hästägare. För såväl hästarnas välbefinnandes skull, som för ekonomin i hästhållningen och för bevarandet av hävdade NB vore det önskvärt att fler hästar hölls på NB under betesperioden.

Syftet med enkätundersökningen är att öka kunskapen kring hästen som betesdjur på NB samt ta reda på attityder och inställning hos mark- resp. djurägare. Är det en förutfattad mening att hästar förstör mer på betesmark än andra djurslag? I vilken utsträckning sker sambete mellan hästar och andra djurslag? Kan man genom ökad kunskap utnyttja hästen som betesdjur även på NB med höga biologiska eller kulturhistoriska värden? Vad vill hästägare få ut av ett

sommarbete? Resultaten förväntas även kunna ge vissa svar om hur kommunikationen och förståelsen mellan mark- och hästägare kan ökas.

MATERIAL OCH METODER

Studien bygger på en enkätundersökning som genomfördes i Falköpings kommun i Västra Götalands län under 2006/2007. Regionen är rik både på hästar och på NB. Av landets ca 283 100 hästar finns ca 50 200 i Västra Götaland (SJV, 2005). Av de i landets ca 229 000 ha inventerade NB, finns ca 1,2 % inom Falköpings kommun (TUVA, 2005).

Enkäten skickades till 100 hästägare samt till 100 markägare/arrendator (NB). Intentionen var att få med olika kategorier av häst- och markägare: hästägare som saknar egen betesmark, hästägare som har egen betesmark samt ägare till NB där brukaren erhåller miljöstöd i form av både grund- och tilläggsersättning (Gr+T). Adressuppgifter kommer från Jordbruksverket samt från Niclas Fällström, bygdeutvecklare i Falköpings kommun.

RESULTAT OCH DISKUSSION

De 200 enkätutskicken resulterade i 79 svar, varav 71 valde att svara utförligt på enkäten. Av dessa är 65 mark- och djurägare (varav 41 har hästar som betesdjur) medan ytterligare 6 är enbart hästägare utan egen mark. Varierande svarsfrekvens samt emellanåt ofullständigt lämnade uppgifter innebär en viss obalans i resultaten. Olika förutsättningar mellan mark- och djurägare men även inom fastighet (olika typer av betesmark med eller utan olika miljöstöd, samt med ett eller flera djurslag osv) är bidragande. Resultaten presenteras dock alltid i förhållande till antingen andel ägarkategori eller andel svarande inom aktuell kategori.

Hästar

Totalt 43 hästägare, varav 37 med egen betesmark, svarar på enkätens mer detaljerade hästfrågor. Antalet hästar (egna och inackorderade) varierar mellan 1 och ca 45. Drygt 2/3 har 5 hästar eller färre (Tabell 1). Ett flertal raser finns representerade. 19 av hästägarna har svenskt halvblod. Motsvarande siffra gällande varmbloodstravare är 8, shetlandspionny 7, nordsvensk 4, islandshäst resp. fjording 3, arabiskt fullblod, ardenner, connemara, engelskt fullblod, gotlandsruss och new forest 2, frieser, quarter samt welsh mountain 1. Dessutom svarar 7 ägare ”ponny” och 2 ägare ”kallblod”. Majoriteten av hästarna används för hobbyverksamhet samt för tävling (hoppning, dressyr, fälttävlan, trav, galopp, brukskörning, western och gångarter). Nästan hälften av hästägarna (47 %) bedriver någon form av avelsverksamhet, ca 14 % i större omfattning (stuteri, uppfödare).

Tabell 1. *Fördelning av antal svarande hästägare och antal egna hästar.*

Antal hästar	Antal svarande hästägare
1	3
2	10
3 – 5	16
6 – 10	7
11 – 20	5
> 20	2
Totalt	43

Uppstallning och utevistelse vintertid

Drygt 90 % av hästägarna har eget stall eller anläggning medan övriga har sina hästar inackorderade. Knappt 80 % av hästarna står uppstallade i boxar (51 % enbart boxar, ca 10 %

i kombination med spiltor, drygt 18 % i kombination med lösdrift). Endast 2 hästägare (<5 %) har enbart spiltor. Drygt 16 % har hästar gåendes ute året om med tillgång till ligghall.

Samtliga hästar har tillgång till daglig utevistelse, minst 4 timmar/dygn under vinterhalvåret. Medellängden är drygt 9 tim/dygn. Med ett undantag har samtliga hästar sällskap, alternativt ser en annan häst, under utevistelsen. Motiven för sällskap är att hästar är flockdjur, att det är fostrande att gå tillsammans samt att individerna blir lugnare.

Markarealer, miljöstöd samt natur- och kulturvärden

Av de 65 mark- och djurägare som svarat utförligt på enkäten, anger 56 total fastighetsareal. 13 % har mindre än 10 ha, 23 % har mellan 11 och 25 ha, medan 27 % har 25 till 50 ha mark totalt. Nästan 40 % har fastigheter som är större än 50 ha, varav 1/4 är större än 200 ha.

Gällande markägarnas arealer av NB, dvs. betesmark som inte går att plöja, är fördelningen något annorlunda. Den minsta areal NB hos en enskild mark- och djurägare, bortsett från de 6 som saknar NB helt, är på 0,4 ha medan den största omfattar 75 ha (medelvärde 14,2 ha). I medeltal utgör NB ca 28 % av den totala markarealen. Hos en markägare utgör NB (<5 ha) hela fastighetens areal.

Av de 59 som äger NB har 54 någon form av miljöstöd: 22 % har enbart grundersättning (Gr) medan 78 % har betesmarker med både Gr och tilläggsersättning (T) men även betesmark med enbart Gr. Viss areal NB utan miljöstöd förekommer också. Det är huvudsakligen för de mindre arealerna man söker miljöstöd i form av Gr+T, då denna ersättning är förenad med hårdare skötselkrav. Av de 29 markägare som redovisar NB med Gr+T, är hela 76 % av arealerna mindre än 5 ha. Endast 1 av de 6 ägarna till enbart åkermarksbeten innehar miljöstöd i form av Gr.

Huvudparten (88 %) av ägarna till NB anger ett flertal natur- och kulturvärden på sina marker. Huvudsakligen anges biologiskt mångfald i form av sällsynta arter, framför allt växter men även insekter och fåglar. Drygt 1/4 har värdefulla träd, t ex gamla ekar, alléer eller hamlade träd. Dessutom finns en mångfald av spår från tidigare generationer; drygt hälften av markägarna till NB har stengärdesgårdar och ca 1/3 har fornminnen på sina marker.

Betesmarker och betesdjur

Av de 65 mark- och djurägare som besvarat enkäten, har 63 % hästar som betesdjur (Tabell 2). Av samtliga djurägare har hälften endast ett djurslag. Hela 80 % har nötkreatur, vilket är det djurslag som dominerar på NB med Gr+T. I flera fall då djurägaren har både nötkreatur och hästar är det endast nötkreaturen som går på NB med Gr+T. Bakomliggande orsak kan delvis vara begränsningar i markernas skötselkrav samt att många hästar stödutfodras även under betesgång, vilket innebär extra tillförsel av näring till betesmarken.

Fördelningen av olika hästraser är relativt jämn mellan olika typer av betesmarker. En hästägare framhåller dock ardenernas förträfflighet som naturvårdare.

Hästbete

Betessläpp och betesperiod

Tidpunkt för betessläpp är beroende av bl a väderlek, markbeskaffenhet samt betestillväxt och sker ffa i månadsskiftet april/maj och fram till mitten av maj. I något fall tillämpas senare betessläpp pga tävlingssäsong eller för att hästar ska beta rent efter nötkreatur. Endast en hästägare förespråkar senare betessläpp med motiveringen att hästar inte ska ha för kraftigt bete. För de hästar som går på NB med Gr+T, gäller motsvarande tider för betessläpp. Ingen av de 41 svarande mark- och hästägarna har en kortare betesperiod än 3,5 mån. Den vanligaste

längden är 5-6 mån (41 %). Betesperiodens slut sammanfaller vanligtvis med att betet är slut och det blir kallare ute.

Samtliga hästar av de 6 hästägare som inte har tillgång till egen betesmark släpps årligen på sommarbete under minst 3 mån (max 6 mån). Motiveringen till sommarbete är att hästarna mår bra av att få äta gräs och vila upp sig, men även att det är bekvämt för hästägaren. 40 % av hästarna går på NB.

Tabell 2. *Fördelningen av antalet mark- och djurägare, dels med avseende på vilket eller vilka djurslag som betar deras marker, dels med avseende på vilken typ av betesmark de olika djurslagen betar.*

Djurslag	Mark- & djurägare	Naturbetesmark			Åkermarksbete	Olika betesmarker
		Inget miljöstödd	Gr*	Gr+T*		
Häst	11	2	3	2	4	0
Häst + Nöt	24	1	6	7	2	8 ^a
Häst + Nöt + Får	3	0	1	1	0	1 ^b
Häst + Får	1	0	1	0	0	0
Häst + Nöt + Get	1	1	0	0	0	0
Häst + Nöt + Får + Get	1	1	0	0	0	0
	(41)	(5)	(11)	(10)	(6)	(9)
Nöt	20	0	1	19	0	0
Nöt + Får	2	0	0	2	0	0
Får	1	0	0	1	0	0
Nöt + Svin	1	0	0	0	0	1 ^c
	(24)	(0)	(1)	(22)	(0)	(1)
Totalt	65	5	12	32	6	10

* Gr = miljöstödd i form av enbart grundersättning; Gr+T = miljöstödd i form av både grund- och tilläggsersättning
^{a,b,c} Dessa mark- och djurägare låter endast nötkreaturen beta på NB med Gr+T medan ^ahästarna, ^bhästarna och fåren och ^csvinen får beta på annan mark

Betessystem och –skötsel

20 % av mark- och hästägarna tillämpar kontinuerlig betesdrift dvs har samma hästantal (3/4 har 1-2 hästar) i en och samma hage under hela betesperioden. En mark- och hästägare har bete för unghingstar och ytterligare en bedriver sambete med nötkreatur. Nämnade fördelar med kontinuerligt bete är att det är enkelt och billigt och man vet var hästarna finns. Problem med rator samt ökat parasittryck anses dock vara en stor nackdel.

Nästan 70 % av de mark- och hästägare som har både NB och åkermarksbeten samt tillämpar rotationsbete, dvs byter mellan olika hagar, låter hästar gå på båda typerna av betesmark. Ca 25 % av hästarna på NB med Gr+T går enbart på dessa marker.

Metoden att använda s.k. stripbete, dvs ny betesareal blir tillgänglig genom successiv framflyttning av stängslet, är däremot inte så vanlig bland hästägare. Totalt 6 hästägare säger sig använda detta betessystem, främst de som har tillgång till enbart åkermarksbeten.

Betestillgång skattas huvudsakligen okulärt: hästarnas hull, gräsets längd, andel nerbetade områden, rator osv är avgörande för beslut om ev byte av hage eller stödutfodring. Endast 4 mark- och hästägare avlägsnar eller skyddar växtlighet innan hästar släpps på betesmark – två stängslar ifrån ekar, en rensar bort sprängört (giftig) och en kardborre.

Miljöstöd (enbart Gr eller Gr+T) för betesmark är förenade med särskilda skötselvillkor. Enkätsvaren tyder på att flera av markägarna som saknar miljöstöd ändå sköter sina betesmarker på liknande sätt. Bland annat betas markerna samt hålls undan från sly och igenväxning.

Betessystem med flera djurslag

Av de 30 hästägare som även har andra djurslag, har 70 % (21 st) svarat på frågan om växel- eller sambete. Av dessa tillämpar 2/3 växelbete, dvs låter olika djurslag beta rent efter varandra, 1/7 bedriver sambete, dvs hästar och andra djur betar tillsammans i samma hage medan något fler tillämpar båda betessystemen. Enligt enkätsvaren är de främsta skälen till att låta flera djurslag beta samma mark att olika djurslag kompletterar varandra – de äter det som de andra lämnar, dvs betesutnyttjandet blir effektivare, markerna ”blir finare” och man håller parasittrycket nere.

Skador på mark och vegetation – orsakade av hästar

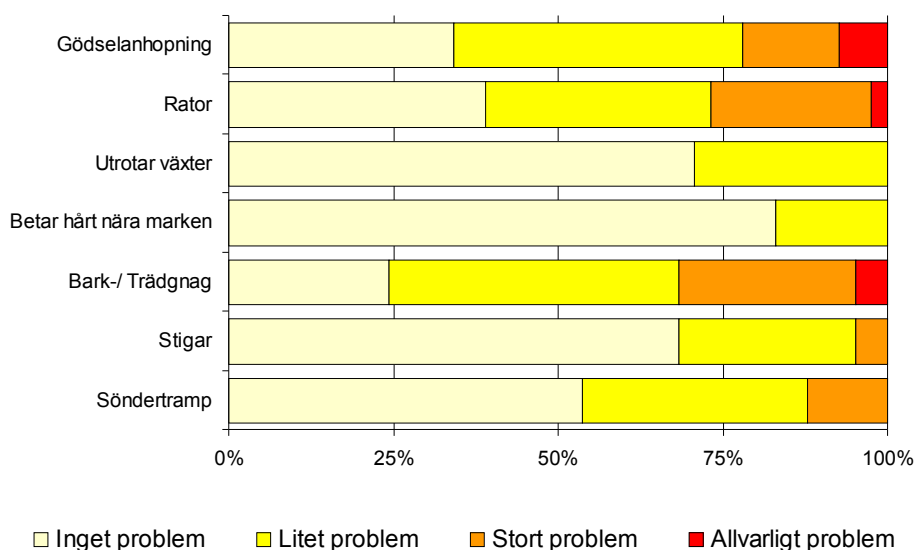
Av de 39 svarande mark- och djurägare, som samtliga har erfarenhet av flera djurslag som betesdjur, anser 1/3 att hästar förstör mer än andra, främst genom barkgnagning och söndertramp. Intressant att notera är att drygt hälften av dem som svarat att hästar förstör mer, låter hästarna vara skodda när de går på bete. Bland samtliga hästägare låter drygt hälften (56 %) skorna sitta på under betet. Den främsta orsaken till detta är att hästarna rids eller körs.

Tabell 3 visar hur mark- och djurägare värderar omfattningen av hästorsakade skador på mark och vegetation. 75 % av de svarande anser att skadorna antingen är få eller inga alls, och ingen tycker att skadorna är stora eller allvarliga. Figur 1 visar uppfattningen hos mark- och djurägare om hur stort problem de anser att olika skador orsakade av hästar egentligen är.

Tabell 3. *Antal mark- och djurägare, som har erfarenhet av hästar som betesdjur, fördelade efter hur de värderar omfattningen av skador på mark och vegetation orsakade av hästar samt på olika typer av betesmark.*

Marktyp	Skadornas omfattning					
	inga	få	märkbara	stora	allvarliga	vet ej
NB med Gr+T	5	10	4	0	0	1
NB med ev Gr+T	2	1	0	0	0	0
NB med Gr	3	4	3	0	0	0
NB utan miljöstöd	1	2	2	0	0	0
Åkermarksbete	0	5	1	0	0	0
Totalt	11	22	10	0	0	1

Markägarnas värdering av skador - orsakade av hästar

Figur 1. Mark- och djurägarnas värdering av skador och rator på betesmark orsakade av hästar. Staplarna visar den procentuella fördelningen mellan olika uppfattningar om hur allvarliga problemen är med avseende på typ av skada eller beteseffekt; inget problem längst till vänster och ökande allvarlighetsgrad åt höger i diagrammet.

De vanligaste sätten att undvika att hästar orsakar skador på betesmark är att se till att det finns tillräckligt med bete, att hagarna är stora, undvika att släppa hästar på våta eller känsliga områden eller stängsla ifrån värdefulla områden inklusive träd o.dyl. De markägare som får miljöstöd och har s.k. åtgärdsplaner för sina marker, vet genom dessa gällande skötselvillkor.

Stängsel

17 % av de 58 mark- och djurägare, som svarar på stängselfrågorna, har enbart taggtråd kring sina betesmarker (främst nötkreatursbeten), medan drygt hälften har någon form av elstängsel. Knappt 25 % har både el- och taggtrådsstängsel (dock ej ihop) och 5 % har el- och fårstängsel. Även stenmurar fungerar som inhägnad, ofta i kombination med eltråd. Flera av markägarna håller på att byta ut sina taggtrådsstängsel. Fr.o.m. 1 januari 2010 kommer det att vara förbjudet att använda taggtrådsstängsel åt hästar i Sverige (DFS 2004:17 Saknr. L100).

Mark- och djurägare ser både för- och nackdelar med sina respektive stängsel. Bland elstängslens fördelar nämns den mindre skaderisken för djuren, att det är lättskött samt mer lätthanterligt i samband med uppsättning, medan de främsta nackdelarna är att de är strömberoende, mer väderkänsliga samt kräver att vegetationen hålls efter. Specifikt för el-rep nämns att repet ”flisar sig” med tiden. Taggtrådens nämnda fördelar är att det är säkert, lättskött och stabilt vid åska, medan den stora nackdelen är att den kan orsaka djuren mycket svåra skador.

Vatten och eventuell stödutfodring

Av mark- och djurägarna svarar 92 % på hur vattenförsörjningen sköts på betesmarkerna. Drygt 70 % ger djuren vatten i badkar (en del i kombination med betespump), nästan 30 % via vattenkopp och ca 53 % har en naturlig vattenkälla i form av åar, bäckar eller annan typ av vattendrag. Ett fåtal ger djuren vatten med hink eller vattentunna. Drygt hälften har två eller flera typer av vattenkälla. Av dem som har naturligt förekommande vattenkällor har 1/3 låtit analysera vattenkvaliteten. Endast 5 markägare har en naturligt förekommande vattenkälla

som den enda vattenförsörjningen på betet. Av de markägare som eventuellt har möjlighet att flytta vattenkällan under betesperioden, gör 20 % det för att minska belastningen på marken.

Salt och mineralfoder

Nästan 75 % av de 41 mark- och hästägarna ger hästarna tillgång till salt på betet. Ca 40 % placerar saltet i närheten av vattenkällan. När det gäller mineraltillskott svarar 64 % av mark- och hästägarna att de ger mineralfoder under betesperioden. Samtliga hästar som enbart går på åkermarksbeten får mineralfoder.

Avmaskning

Drygt 80 % av de 41 mark- och hästägarna avmaskar hästarna innan de släpps på bete, medan 12 % låter bli. En ägare känner inte till rutinerna och 2 avstår helt från att svara. Avmaskning sker vanligen från 1 dag upp till någon vecka före betessläpp. Hälften av dem som avmaskar före betessläpp avmaskar även under betesperioden. Ca 1/3 av dessa byter hage i samband med denna avmaskning.

Andra åtgärder som mark- och hästägarna gör för att hålla parasittrycket nere under betesperioden är att skilja på sommar- och vinterhagar (37 %), byta hagar under betesperioden (54 %), se till att ha tillräckligt stora beteshagar (39 %), sprida ut gödseln vid betets slut (44 %) alt. ta bort gödselhögar från hagen under betesperioden (15 %). Även sambete (17 %) och växelbete (10 %) med flera djurslag bidrar till ett minskat parasittryck. Endast en mark- och hästägare tar träckprov för att kontrollera behov av avmaskning.

Skador och sjukdomar hos hästar under betesgång

De viktigaste åtgärder som nämns för att förhindra uppkomst av skador och sjukdomar under betesperioden är daglig tillsyn, bra och hela stängsel, rensade hagar från skadliga föremål, anpassad betestillgång i förhållande till antal hästar samt individuella näringsbehov.

Hos de 41 mark- och hästägarna har det under betesperioderna de senaste 10 åren förekommit totalt 22 olycksfall på hästar. Skadorna har varit orsakade av andra hästar (10 fall), främmande föremål (8 fall varav 6 varit naturligt förekommande) och av stängslet (4 fall). Det har även förekommit enstaka fall av mindre sårskador och problem med hovar (fläkt hov, hovböld mm). Bland sjukdomsförekomsten har fång och problem med mugg varit mest förekommande (13 fall av vardera) följt av kolik (8 fall). En hästägare har haft häst som råkat ut för ekollonförgiftning.

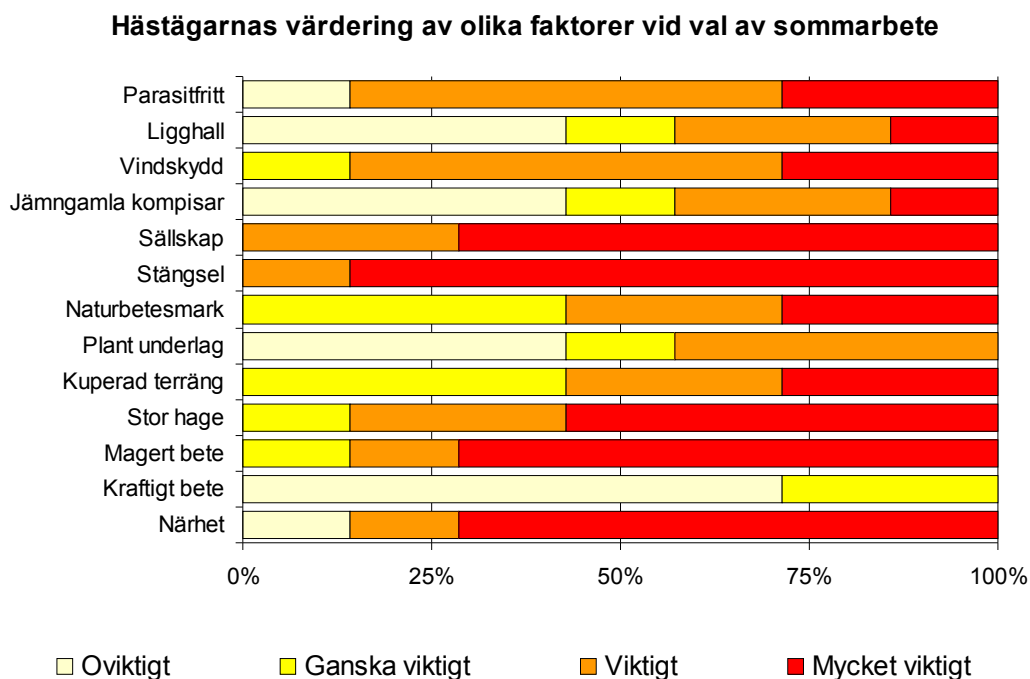
Markägare – Hästägare

Betesmark – en värdefull tillgång som kräver avtal?

Av de 65 mark- och djurägarna, tar 12 (drygt 18 %) regelbundet emot andras djur för bete: 5 tar emot hästar, 6 nötkreatur och 1 tar emot båda djurslagen. Samtliga av dessa kontakter bygger på personliga känningar mellan mark- och djurägare (granne eller annan bekant). Endast 3 tar betalt för betet. Mindre än hälften, 5 av 12, har upprättat någon form av betesavtal: 2 muntliga och 3 skriftliga. Orsaken till skriftliga betesavtal är tydliggörande av gällande villkor. Ingen säger sig göra någon uppföljning eller utvärdering av sina avtal.

Samtliga 6 hästägare som saknar egen mark har sina hästar på sommarbete. Tillvägagångssätt att få tag i betesmark bygger uteslutande på personliga kontakter samt grannar. Ingen säger sig ha annonserat, svarat på annons eller vänt sig till någon betesförmedling. Faktorer av olika betydelse för hästägaren i valet av sommarbete illustreras i Figur 2. Bland hästägarna är det 83 % (5/6) som upprättar betesavtal med markägaren, huvudsakligen en muntlig överenskommelse. I det fall där skriftligt avtal förekommer, betalar hästägaren för betet.

Samtliga hästägare står för den dagliga tillsynen av djuren. Ingen uppger några kommunikationsproblem med markägaren.

Figur 2. Hästägarnas värdering av olika faktorerens betydelse vid val av sommarbete.

Hästar på naturbetesmark?

Markägares inställning till hästar på NB

De 8 mark- och djurägare som har hästar på NB med Gr+T, ser hästen som ett bra komplement till andra betesdjur då betesutnyttjandet blir effektivare och landskapet hålls öppet. Ingen inom denna kategori anser att hästar orsakar mer skada på mark och vegetation än andra djurslag. Hälften av dessa 8 markägare har dock inte tillgång till annan typ av betesmark, en ägare har endast hästar som betesdjur.

Av de övriga 20 mark- och djurägarna med NB med Gr+T som saknar hästar, kan drygt 1/3 tänka sig hästar som betesdjur. Motiveringen överensstämmer med hästägarnas. Någon nämner även fördelen att eventuellt kunna utnyttja mer svårtillgängliga marker mha hästar. En tredjedel av denna ägarkategori vill dock inte ha hästar på sina NB. De främsta skälen är att de redan har tillräckligt med betesdjur i förhållande till sina marker, att de saknar förutsättningar eller erfarenhet av hästar. Få nämner ökade problem med skador på mark och vegetation som en bidragande orsak till sin uppfattning. Tre mark- och djurägare säger att det saknas hästar i området och ytterligare en har aldrig blivit tillfrågad av någon hästägare om betesmark och därför inte tagit ställning i frågan.

Hästägares inställning till hästar på NB

Samtliga hästägare utan tillgång till egen betesmark kan tänka sig att ha sina hästar på NB (40 % har det redan idag). Positiva aspekter som lyfts fram är att NB anses vara bra för hästar, att de får arbeta för födan, smakligare bete pga större artrikedom (gräs och örter) samt att det ofta något mindre näringsrika betet är speciellt lämpligt för ponnyer. Naturligt skydd för vind, insekter och skugga, stora ytor och kuperad terräng nämns också. Ingen av hästägarna framhåller några negativa aspekter med hästar på NB.

Markägares uppfattning om hästägarnas inställning till hästar på NB

Många av markägarna tror att de främsta skälen till att hästägare vill ha sina hästar på NB är att NB ofta erbjuder ett varierat bete i form av både fler örter/smakligare bete och en kuperad terräng. Andra orsaker som nämns är magrare bete, mindre risk för fång samt förhållanden som erbjuder naturligt skydd för väder och insekter. Möjliga invändningar mot att ha hästar på NB är risken för skador samt att betet kan vara för näringsfattigt för vissa hästkategorier såsom t ex ston och unghästar. En markägare svarar att "hästägare tror säkert att markägare inte vill ha hästar på sina marker".

Hästägares uppfattning om markägarnas inställning till hästar på NB

Den generella uppfattningen bland hästägare är att markägares eventuella motstånd till att ha hästar som betesdjur på sina NB ofta beror på okunskap. Taggtrådsstängsel anses även vara en begränsande faktor då det är dyrt och arbetskrävande att byta ut och samtidigt svårt att ersätta med elstängsel. Dessutom nämns risken för skador både på mark (tramp, gnag) och på hästar.

SLUTDISKUSSION

Behovet av ökad kunskap kring hästen som betesdjur på NB är stort. Ändå visar den här studien att det redan finns en hel del erfarenhet samlad hos många mark- och hästägare. Det viktiga är att kunna förmedla informationen vidare till både markägare och hästägare, då det är just kunskap som efterfrågas. En ökad kommunikation mellan parterna samt en ökad förståelse för varandras intressen är därför nödvändigt.

Många markägare behöver lära sig att se hästen som en resurs och ett alternativt betesdjur i hävd av sina NB. Rädslan för att hästar ska förstöra mark och vegetation kan många gånger anses vara överdriven. Bland de markägare som i den här studien har erfarenhet av hästar som betesdjur anser hela 75 % att det inte blir några skador av betande hästar eller att de skador som eventuellt uppkommer är få. Oftast finns möjligheter att på olika sätt skydda känsliga områden t ex genom fränstängsling eller genom att ha angränsande hagar där hästarna kan gå vid behov. Effektiv betesdrift på NB, likväl för andra betesmarker, kräver dock planering. När det gäller NB med Gr+T finns det inget uttryckligt förbud mot att ha hästar på dessa marker. Länsstyrelsen kan dock i aktuella skötselplaner skriva in begränsningar i användandet av olika djurslag som betesdjur. Stödutfodring av hästar under betesperioden, vilket innebär extra näringstillförsel till marken via gödseln, utesluter hästar som betesdjur på NB med Gr+T.

Även hästägarna ställer sig positiva till fler hästar på NB. De hästägare som saknar egen mark efterlyser dock mer information om hur hästar fungerar som betesdjur på NB, om bete på NB innebär stärkande effekter på muskler och ökad rörlighet osv. Bidragande orsaker till att inte fler hästägare försöker få tag i NB till sina hästar uppges kunna bero på rädsla för att hästen ska skadas, önskemål om nära tillgång till hästen eller att kontakter med markägare saknas.

Viktiga faktorer eller förutsättningar att kunna ta emot hästar som betesdjur är dock att markerna är lämpliga och att det finns bra stängsel. Ekonomisk ersättning för att byta ut taggtrådsstängsel nämns, samt behov av enkla lösningar runt vattenförsörjningen.

Betesförmedlingen verkar enligt den här studien inte ha fått den betydelse för etablering av kontakter mellan hästägare och markägare som man kunde ha förväntat sig. Samtliga beteskontakter bygger på personliga kontakter, oftast någon granne. Ändå är det betesförmedling som föreslås som ett alternativ att öka möjligheten att hitta till varandra. Ett

förslag från markägare är att samarbeta med t ex ridskolor. För etablering av hållbara kontakter med enskilda hästägare nämns behov av uppbindningsmöjligheter och skötselplats.

Både markägare och hästägare behöver lära sig se bete som en resurs. Ingen av aktuella markägare, som tar emot betesdjur, tar något betalt för betet. Endast en av hästägarna betalar för sitt bete. Ju större omfattning uthyrning av betesmark eller betesdjur får, desto viktigare är det att beteskontrakt upprättas. Med ett skriftligt avtal är det enklare att tydliggöra gällande villkor samt vilka åtagande mark- respektive djurägaren har.

Goda exempel där hästar används som betesdjur på NB, t ex i Jordbruksverkets information, föreslås som en möjlighet att öka intresset hos ffa markägare. Med ett stadigt växande hästantal i landet ökar efterfrågan på bra betesmarker. Alla har mycket att vinna på ett bra samarbete: hästen får en berikad tillvaro och möjlighet att vara häst, hästägaren får tillgång till ett bra bete och markägaren får sina marker betade, ekonomisk ersättning i form av EU-stöd och kan leva kvar på landsbygden. Sist men inte minst, det öppna landskapet fortlever med stora värden, både biologiska, rekreativa och landskapsbildsmässiga.

REFERENSER

- Christensson, D., 2002. Parasitbekämpning – inte bara maskmedel. SVAs Hästbok 2002. Statens Veterinärmedicinska Anstalt, 3:e uppl., 34-35.
- DFS 2004:17 Saknr L100. Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om djurhållning inom lantbruket m.m.
- Ekstam, U., Aronsson, M. & Forshed, N., 1988. Ängar. LTs förlag.
- Hogan, E.S., Houpt, K.A. & Sweeney, K., 1988. The effect of enclosure size of social interactions and daily activity patterns of the captive Asiatic wild horse (*Equus przewalskii*). Appl. Anim. Behav. Sci. 21, 147-168.
- Haupt, K.A., 1981. Equine behavior problems in relation to humane management. Int. J. Stud. Anim. Prob. 2, 329-337.
- Jansson, A., Rundgren, M., Lindberg, J.E., Ronéus, M., Hedendahl, A., Kjellberg, L., Lundberg, M., Palmgren Karlsson, C. & Ekström, K., 2004. Utfodringsrekommendationer för häst. SLU, Uppsala.
- Johansson, D., Andersson, H. & Hedberg, A., 2004. Hästnäringens samhällsekonomiska betydelse i Sverige. Forskningsrapport från institutionen för ekonomi, SLU, Uppsala.
- Naturvårdsverket, 1987. Inventering av ängs- och hagmarker. Handbok.
- Pehrson, I., Spörndly, E., Hedin, P., Stengärde, L., Ledin, I., Planck, C., Francow-Lindberg, B. & Nilsson-Linde, N., 2001. Bete och betesdjur. Jordbruksverket.
- RegProp, 2000. Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier. RegProp 2000/01:130.
- SJV, 1994. Naturbetesmarker. Biologiskt mångfald och variation i odlingslandskapet. Jordbruksverket.
- SJV, 2004. Stöd för miljövänligt jordbruk 2004. EU-information från Jordbruksverket.
- SJV, 2005. Jordbruksverket, Sveriges officiella statistik, Statistiska meddelanden, JO 24 SM 0501.
- SVA, 2005. Sveriges Veterinärmedicinska Anstalt, Uppsala. www.sva.se (sept. 2005)
- TUVA, 2006. Ängs- och betesmarker i databasen TUVA – Jordbruksverket.